

УДК 347.627 (477+4)

Сафончик Оксана Іванівна,

кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ПРИПИНЕННЯ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЄВРОСОЮЗУ

Постановка проблеми. В Україні, як і в інших країнах, розгляд питань по моральні, етичні, культурні та соціальні аспекти шлюбно-сімейних правовідносин, зокрема їх припинення, на сьогодні є найбільш актуальним. Шлюбно-сімейні правовідносини, як зазначають багато вчених, це є основа розвитку та становлення суспільства, і регламентується положеннями сімейного права. Крім того, актуальним питанням є й припинення шлюбно-сімейних стосунків між подружжям, в тому числі, розірвання шлюбу та наслідки такого припинення.

За сімейним законодавством України припинення шлюбно-сімейних правовідносин розуміється зумовленим настанням певних юридичних фактів припинення правовідносин, які виникли між чоловіком та дружиною за юридично оформленим шлюбом. Шлюб припиняється внаслідок його розірвання між жінкою та чоловіком за їх ініціативою або одного з них, або в разі смерті одного з подружжя (ст. 104 СК України). Слід звернути увагу, що припинення шлюбу відрізняється від визнання шлюбу недійсним, так як перше має правові наслідки (майнові та немайнові відносини колишнього подружжя), а друге має зворотну силу і припиняє правові наслідки з моменту укладення шлюбу.

Отже, зважаючи на викладене дуже складне завдання стоїть перед суспільством та державою щодо належного нормативно-правового регулювання шлюбно-сімейних правовідносин, що сприятиме зміцненню сім'ї, становленню шлюбних відносин. При цьому, вказане регулювання повинно здійснюватися в межах, які не будуть обмежувати волі чоловіка та жінки щодо створення або припинення шлюбно-сімейних відносин.

Стан дослідження теми. Теоретичну основу дослідження склали наукові праці таких правознавців, як Ч.Н. Азімов, Т.Ф. Алексеєнко, С.С. Алексеєв,

М.В. Антокольська, О.М. Бандурка, О.Б. Безпалько, С.М. Братусь, Я.Р. Веберс, Є.М. Ворожейкін, Д.В. Генкін, В.С. Гопанчук, К.А. Граве, О.В. Дзера, А.С. Довгерт, О.О. Єрошенко, Н.М. Єршова, І.В. Жилінкова, О.С. Іюffe, О.М. Калітенко, В.М. Косак, Н.С. Кузнєцова, К.Б. Левченко, В.В. Луць, Н.Ю. Максимов, Р.П. Мананкова, В.П. Маслов, Г.П. Матвєєв, О.А. Підпригора, О.А. Пушкін, З.В. Ромовська, В.О. Рясенцев, В.М. Самойленко, В.І. Семчик, Р.О. Стефанчук, Є.А. Суханов, В.А. Тархова, Ю.К. Толстой, Є.О. Харитонов, К.Л. Цимбал, Ю.С. Червоний, Я.М. Шевченко та інших.

Метою статті є науковий аналіз, систематизація, оцінка, розробка пріоритетних напрямів сімейного права в галузі виникнення та припинення шлюбно-сімейних правовідносин, теоретичних та практичних проблем, що виникають у сфері шлюбно-сімейних правовідносин.

Виклад основного матеріалу. Між дружиною та чоловіком після припинення шлюбно-сімейних відносин виникають майнові та немайнові правовідносини, що є одним з актуальніших питань при розгляді проблематики сімейних стосунків після розірвання або припинення шлюбних відносин, та яка виникає при становленні інституту шлюбно-сімейних відносин в контексті євроінтеграції України.

Розірвання шлюбу як юридичний факт викликає певні юридичні наслідки. Між подружжям припиняються особисті права та обов'язки (статті 51, 52, 54, 55, 56 СК України). Відповідно до ст. 113 СК України після розірвання шлюбу особа, яка змінила своє прізвище у зв'язку з реєстрацією шлюбу, має право надалі іменуватися цим прізвищем або відновити своє дошлюбне прізвище [2].

Для вирішення цього питання згода іншого з подружжя не потрібна. Після розірвання шлюбу та одержання відповідного свідоцтва особа має право на повторний шлюб (ст. 116 СК України) [2].

Зрозуміло, що в один і той самий час особа може знаходитися лише в одному шлюбі, в цьому знаходить своє втілення принцип моногамії. Тому особа може набути права на шлюб тільки після припинення попереднього шлюбу. З припиненням шлюбу закон пов'язує питання щодо визначення походження дитини, щодо виникнення у подружжя права на утримання, щодо спільної сумісної власності подружжя тощо [10, с. 256].

Аналіз деяких нормативно-правових актів країн ЄС дає змогу дійти висновку, що як і в Україні, майнові відносини між подружжям включають майнові відносини спільної власності та обов'язки з аліментного утримання подружжя. Наприклад, у Польщі регулювання майнових відносин здійснюється на підставі закону (режим спільності) або договору [5, с. 172]. При цьому існує таке поняття як «особисте майно подружжя», що включає власність, яка належала дружині та чоловіку до вступу в шлюб, майно отримане в шлюбі в дар або за заповітом, якщо у відповідних документах на перехід права власності не зазначено, що майно увійде до складу загального, майно призначене для особистого користування або здійснення професійної діяльності, майно придбане в якості компенсації збитку, що є допомогою з тимчасової непрацездатності чи інвалідності, та майно куплене на кошти, виручені від продажу майна, що підлягає держреєстрації, та зареєстрованого на ім'я кожного з подружжя.

Всі інші категорії власності належать до спільного майна подружжя, управління яким здійснюється спільно (угоди з такою власністю можна проводити лише за згодою подружжя або за наявності довіреності).

При розлученні, тобто припиненні шлюбних відносин, як за законодавством України так і за нормативно-правовими актами та законодавством ЄС, особисте майно подружжя не підлягає поділу. Якщо чоловік і дружина при розірванні шлюбу вступили в режим роздільного проживання або один з них збанкрутував, режим спільності майна може бути припинений. Крім того за законодавством країн ЄС виділення часток у спільному майні дружини та чоловіка може бути виконано при визнанні одного з них недієздатним, в разі позбавлення одного з них прав володіти певним майном, користуватися і розпоряджатися певною власністю або при неналежному управлінні цим майном. Розділ здійснюється шляхом розподілу активів і пасивів в рівних частках. Частки кожного з подружжя перебувають у його виключної власності. При цьому для нащадків може бути встановлений узуфрукт (право користуватися майном одного з батьків).

Припинення майнових відносин між дружиною та чоловіком, які перебувають у шлюбі може

відбуватися шляхом розділу спільного майна на частки під час припинення шлюбу – розлучення (ст. 72 СК України) [2], або після цього, при фактичному припиненні відносин між дружиною та чоловіком, в разі смерті одного з них, або в разі наявності договірному режиму майна (шлюбний договір).

В разі відсутності будь-яких претензій щодо розділу спільного майна, дружина та чоловік укладають про розділ спільного майна відповідну угоду за певною формою, яка засвідчується нотаріально, за власним бажанням дружини або чоловіка, що в подальшому має правову визначеність у взаємовідносинах між дружиною та чоловіком в інтересах третьої особи (найчастіше в інтересах дитини).

Отже, за наявності вказаної вище правочину, спільне майно дружини та чоловіка розподіляється на рівні частки, однак при певних обставинах частки можуть бути визначені в іншій пропорції урахуванням інтересів третьої особи. Так, від принципу визначення рівних часток дружини і чоловіка суд може відступити, в інтересах виховання і утримання дітей, тому що подружжя разом зобов'язане виховувати і утримувати дітей. Так, інтереси дітей повинні бути враховані при розподілі житлової площі між подружжям. При цьому, припинення шлюбно-сімейних відносин між дружиною та чоловіком не обов'язково припиняє їх майнові відносини (ст. 68 СК України) [2].

Розподіл спільного майна між дружиною та чоловіком, які припинили шлюбно-сімейні відносини, застосовується норма ч. 2 ст. 72 СК України [2], яка передбачає встановлення трирічного терміну для подання позову на розділ спільного майна, який обчислюється з моменту коли один з колишнього подружжя дізнався про порушення свого права на майно (ч. 1 ст. 261 ЦК України) [1].

При вирішенні спорів про майно в судовому порядку, варто з'ясувати обставини, джерело і час придбання майна, з'ясувати обсяг спільного майна, що існувало на момент фактичного припинення ведення спільного господарства.

Крім наведеного вище, майнові права та обов'язки дружини і чоловіка, які виникають під час шлюбу, поширюють юридичні наслідки реалізації зазначених майнових правовідносин на осіб, які припинили шлюбно-сімейні відносини, а також на відносини з іншими особами – дітьми. Наприклад, реалізація права на батьківство жінкою або чоловіком (ст.ст. 49-50 СК України), після припинення шлюбних відносин не звільняє батьків від зобов'язань утримувати дитину до досягнення нею повноліття (ст. 180 СК України), або до 23 років, якщо дитина продовжує навчання і потребує матеріальної допомоги (ст. 199 СК України) [2]. Отже, батьки зобов'язані утримувати свою дитину неза-

лежно від того, одружені вони чи розлучені. Стаття 173 СК України регулює майнові відносини між батьками та дитиною, а саме закріплює принцип роздільності майна між ними, що має значення в разі розділу спільного майна подружжя. При цьому речі, які належать дітям, взагалі не враховуються. Також, правові наслідки майнового характеру, які виникають при припиненні шлюбних відносин, можуть наступити для дитини у випадку спадкування майна в разі смерті одного з батьків.

В окремих правових системах країн Євро-союзу є нетрадиційні наслідки припинення шлюбно-сімейних відносин, наприклад у Франції при припиненні шлюбно-сімейних відносин у колишнього подружжя може виникнути деліктна відповідальність, тобто обов'язок відшкодувати моральну або матеріальну шкоду (ст. 234 ЦК Франції) [9].

Отже, аналізуючи деякі аспекти зарубіжного та вітчизняного сімейного права може дійти висновку, що основними правовими наслідками припинення шлюбно-сімейних відносин є виникнення певних майнових обов'язків матеріальна допомога та підтримка, поділ спільного майна, обов'язок одного з батьків утримувати та виховувати дітей.

Для значної кількості законодавств країн світу є характерним встановлення у різних комбінаціях кумулятивних прив'язок щодо вирішення питань припинення шлюбу та його правових наслідків (наприклад, Естонія, Італія, Португалія, Румунія, Туніс, Угорщина, Швейцарія та ін.) [5, с. 143-145].

За законодавством України припинення шлюбно-сімейних відносин не припиняє права спільної сумісної власності подружжя на майно, набуте за час шлюбу, для цього необхідно його розділити. До вимог про поділ майна, заявлених після припинення шлюбних відносин, застосовується позовна давність у три роки (ч. 2 ст. 72 СК України) [2]. З моменту розірвання шлюбу втрачається право на одержання спадщини за законом після смерті колишнього чоловіка або дружини, право на пенсійне забезпечення у зв'язку з втратою другого з подружжя за встановленими у законі підставами тощо. Однак припинення шлюбних відносин не впливатиме на обсяг батьківських прав, а саме право одного з батьків, який проживає окремо, брати участь у вихованні дитини, а другий з колишнього подружжя не може йому в цьому перешкоджати. Усі питання виховання та утримання дітей, після припинення шлюбно-сімейних відносин, вирішуються за взаємною згодою батьків, або в судовому порядку.

Висновки. Підсумовуючи, необхідно відмітити, що між дружиною та чоловіком після припинення шлюбно-сімейних відносин виникають майнові та немайнові правовідносини, що є одним з актуальніших питань при розгляді проблематики сімейних стосунків після розірвання або припинення шлюбних відносин, та яка виникає при становленні інституту шлюбно-сімейних відносин в контексті євроінтеграції України. У зв'язку з чим зазначена проблема потребує подальшого дослідження.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 року // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40.
2. Сімейний кодекс України : Закон від 10.01.2002 № 2947-III [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>.
3. Антокольская М.В. Семейное право: Учебник. – Изд. 2-е, перераб. и доп. – М., 2000. – С. 131.
4. Лозова Г. Цивілістичні та сімейно-правові характеристики змісту шлюбного договору // Підприємництво, господарство і право. – 2007. – № 2. – С. 44-46
5. Мироненко І.В. Міжнародне приватне право: Навчальний посібник / І.В. Мироненко. – К. : Алерта, 2012. – 272 с.
6. Німецьке цивільне уложення / [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://booksnow1.scholarsportal.info/ebooks/oca9/23/germancivilcod00germ/germancivilcod00germ.pdf>.
7. Про затвердження Правил державної реєстрації актів громадянського стану в Україні Мін'юст України: наказ, Правила від 18.10.2000 № 52/5 – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00>.
8. Розгон О.В. Укладання шлюбу громадянина України з іноземцем за кордоном / О.В. Розгон // Мала енциклопедія нотаріуса. – № 6. – 2015. – С. 1–8.
9. Саїтов А. Французький цивільний кодекс 1804 року: історія і сучасність // Журнал ЮРИСТ. – 2004. – № 12 (42). – С.3-15.
10. Сімейне право України: Підручник / За ред. В.С. Гопанчука. – К.: Істина, 2002. – С. 304.
11. Сімейні правовідносини. Законодавство. Позовні заяви: Збірник нормативних актів /Ред. В. Г. Гончаренко, О. В. Дзера, О.М. Джужа та ін. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – 319 с.
12. Червоний Ю.С. Понятие и особенности семейных правоотношений // Суспільство. Держава. Право: Наук.-практ. журн. – 2002. – № 1. – С. 17.

Сафончик Оксана Іванівна

ПРАВОВІ НАСЛІДКИ ПРИПИНЕННЯ ШЛЮБНО-СІМЕЙНИХ ПРАВОВІДНОСИН ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ ТА КРАЇН ЄВРОСОЮЗУ

В запропонованій статті надається загальна характеристика припинення шлюбно-сімейних правовідносин та правових наслідків їх припинення (майнових та немайнових). При цьому наголошується, що основними правовими наслідками припинення шлюбу є виникнення певних майнових обов'язків між колишнім подружжя а саме: матеріальна допомога та підтримка, поділ спільного майна, яке подружжя придбало за час шлюбу, а також обов'язок одного з батьків, який проживає окремо, приймати участь у вихованні дітей та утримувати їх (сплачувати аліменти). У законодавстві більшості країн світу є характерним встановлення у різних комбінаціях кумулятивних зв'язків щодо вирішення питань припинення шлюбу та його правових наслідків.

Ключові слова: шлюб, сімейні правовідносини, шлюбно-сімейні правовідносини, припинення шлюбу.

Сафончик Оксана Ивановна

ПРАВОВЫЕ ПОСЛЕДСТВИЯ ПРЕКРАЩЕНИЯ БРАЧНО-СЕМЕЙНЫХ ОТНОШЕНИЙ ПО ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ УКРАИНЫ И СТРАН ЕВРОСОЮЗА

В предложенной статье дается общая характеристика прекращения брачно-семейных правоотношений и правовых последствий их прекращения. При этом отмечается, что основными правовыми последствиями прекращения брака является возникновение определенных имущественных обязанностей между бывшим супругом, а именно: материальная помощь и поддержка, разделение общего имущества, которое супруги приобрели за время брака, а также обязанность одного из родителей, который проживает отдельно, принимать участие в воспитании детей и содержать их (платить алименты).

В законодательстве большинства стран мира является характерным установка в различных комбинациях кумулятивных связей по решению вопросов прекращения брачно-семейных правоотношений и их правовых последствий.

Ключевые слова: брак, семейные правоотношения, брачно-семейные правоотношения, прекращение брака.

Safonchuk Oksana Ivanivna

LEGAL CONSEQUENCES OF THE TERMINATION OF THE MARRIAGE AND FAMILY RELATIONS ACCORDING TO THE LEGISLATION OF UKRAINE AND EU COUNTRIES

The article gives a general description of the termination of the marriage and family relations and the legal consequences of such termination (economic and moral). It is noted that the main legal consequences of termination of marriage is the occurrence of certain property obligations between the former spouses namely: material assistance and support, division of joint property which the spouses acquired during marriage, and the obligation of one parent, who lives separately, to participate in the upbringing of children and maintain them (pay alimony). In the legislation of most countries it is typical to provide variety of combinations of cumulative connections on the issues of termination of marriage and its legal consequences.

Keywords: marriage, family relationship, marriage and family relationships, marriage termination.